

→ A Catalunya, la Fundació Bernat Metge ja ha traduït 35 volums de la seva obra i no pot dir-se que Ciceró sigui un desconegut. Fins no fa gaire temps, traduir Ciceró constituïa una de les obligacions (diguem-ne tortures) inherents a tot bon batxiller. Així Ciceró va aconseguir fer-se antipàtic a diverses generacions, a còpia de perdre's en disquisicions gramaticals diverses. Com sovint passa, el nen i l'aigua bruta es van escolar pel mateix desguàs i la saviesa antiga es va perdre en formes rococó i neoclàssiques, simplement anacròniques. Ara com ara, el filòsof que recomanava als polítics "actuar amb pietat i raó" gairebé ha desaparegut de la tradició política nostrada. La recent traducció de *La República* i *Les Lleis* al català, que en altre temps hauria de ser considerada un esdeveniment editorial, ha passat gairebé desapercebuda. Potser ens falten polítics que "sàpiguen llatí" en els diversos significats de d'aquesta expressió tan tradicional? Els clàssics ens aporten bases per al pensament d'avui, perquè, mentre les tecnologies canvien, la naturalesa humana tendeix a romandre inalterada. Allò que Ciceró anomenava *consensus bonorum omnium* (l'entesa de tota la gent de bé), que no s'ha de confondre amb l'entesa entre els poderosos, continua essent avui també l'essència mateixa de l'activitat política.

Poca gent com Ciceró per acostar-nos a la naturalesa de la política, a la vellesa i a l'amistat. Poca gent com Ciceró per recordar-nos que la virtut jurídica per excel·lència no és la justícia sinó la jurisprudència. Ara com ara no està de més recordar que el temps polític que estem vivint des de les passades eleccions municipals demana, precisament, prudència. Pocs llibres com els de Ciceró, ensenyant prudència, poden ser tan necessaris en els moments que estem vivint. Aquest estiu, porteu-lo a la platja. ●

Ciceró, intel·lectual en la política 'avant la lettre'

En aquest text de **JOAN M. DEL POZO**, traductor de Ciceró, investigador de la Universitat de Girona i ex-conseller d'Educació, ens acostem al Ciceró polític, al defensor del compromís polític dels ciutadans i de la formació intel·lectual com a clau per exercir una correcta acció política. El govern dels homes valents, bons, savis i generosos com a model, en contraposició als governs de persones malvades i, tot just per això, incompetents. Lliçons d'una espectacular vigència.

EL PODER DE LA PARAULA.

A l'esquerra, les runes de l'antic Senat de Roma, seu dels brillants discursos i de la poderosa retòrica de Ciceró. A dalt d'aquestes ratlles, quadre de Maccari, del 1880, que representa la primera catilinària, una sèrie de discursos pronunciats per Ciceró després de ser descoberta la conjura de Catilina.

Marc Tul·li Ciceró (106-43 aC) és una figura històrica de gran complexitat humana. Per herència familiar, podia haver estat un home tranquil i benestant “de províncies” –no pas, però, un gran patrici– si no s’hagués mogut de les propietats paternes a Arpinum, a uns cent-vingt quilòmetres al sud de Roma. Però de molt jove va sentir una forta ambició intel·lectual i política i va trobar prou suport familiar per preparar-se i orientar-se cap a l’èxit a la capital, l’únic lloc on es podia desplegar una veritable carrera política. Els estudis per a prosperar en el terreny del dret i la política, que ho eren de filosofia i retòrica sobretot, li van resultar molt estimulants i els va aprofitar a fons. Viatjà diverses voltes a Grècia, que conservava un gran prestigi intel·lectual entre els seus dominadors polítics romans, i hi va conèixer filòsofs dels diversos corrents importants de pensament: de l’Acadèmia platònica evolucionada cap a l’escepticisme i de l’estoïcisme, sobretot, però també va tenir contactes amb epicuris i aristotèlics.

Ciceró reconeixia, i fins ho proclama amb orgull, que la base de la seva excel·lent retòrica jurídica i política era la filosofia apresada a la joventut; i especialment la varietat d’escoles conegudes, de cada una de les quals aprofitava hàbilment segons el context o l’objectiu momentani els ingredients que li permetessin fer prosperar les seves tesis. La seva vida política no es pot dir que fos *tot un èxit* –perquè va patir molt i, entre els principals sofriments cal comptar-hi l’exili i la mort violenta a mans de sicaris de Marc Antoni, a qui havia fustigat duríssimament amb les seves filípiques. Però, si no va ser tot un èxit, sí que es pot dir que va ser reeixida i prestigiosa en molts moments, fins a arribar després d’un brillant *cursus honorum* (avui en diríem “carrera política” o “progressió de càrrecs”) a la màxima magistratura de govern –el consolat– i descobrir i dissoldre una greu conspiració o cop d’estat –la del cèlebre Catilina. I el que és més curiós, va tenir un cert èxit polític pòstum: moltes de les seves doctrines filosòfico-polítiques van ser paradoxalment de-

fensades, bé que més a efectes retòrics que reals, pel mateix emperador August, primer gran titular del règim que ell havia volgut evitar de totes totes. Ciceró es considera, amb raó, el gran defensor de la República romana en el seu tram final, un règim pluricentenari, que morirà pràcticament amb ell mateix.

Entre les moltes aportacions filosòfico-polítiques que li devem, n’hi ha tres que són particularment destacables: la més important, la seva definició de la *res publica*; però també la seva defensa del compromís polític de tot ciutadà i de la preparació intel·lectual per poder desplegar una bona acció política. Totes tres tenen, a més, un cert valor d’actualitat, atesa la baixa comprensió del que són els fonaments de la comunitat política fins i tot per part de molts representants polítics actuals, que demostren diàriament un baixíssim nivell de pensament institucional. Rellegir Ciceró –o començar a llegir-lo– resulta convenient, atesa també la notable desafecció política, que allunya moltes persones del compromís polític i, encara més, vis- →

PINTURA. Cicero descobrint la tomba d'Arquimedes, quadre del 1774 obra de l'artista alemany Martin Knoller, una de les mostres de l'interès generat al llarg de diferents èpoques per la figura de Cicero.

→ ta la baixa disposició a una seriosa preparació intel·lectual per entrar en el debat públic, complementària de la distància *exquisida* que els intel·lectuals més preparats senten vers la pràctica política.

La definició ciceroniana de *res publica* –avui en diríem “Estat”, però la tradició continua mantenint ‘República’, tot i l’evolució del seu significat– és aquesta: “Així, doncs, digué l’Africà, la república és allò que pertany al poble; però entès el poble no pas com tota agrupació d’homes reunida de qualsevol manera, sinó com a agrupació de molta gent associada pel consentiment entorn del dret i per l’interès comú”. El més rellevant en aquest text és el motiu o raó de l’associació política, que resulta estar tan allunyada d’aspectes mítics o religiosos –un mandat diví– com fins i tot metafísics –l’essència humana– i psicologistes –la cerca de seguretat. El fonament ciceronià de l’Estat el constitueixen dos factors d’una racionalitat funcional extrema, i en aquest sentit molt moderns: un “consentiment entorn del dret” o, en altres termes, una “legalitat compartida” i “l’interès comú”, que no pot ser més proper, i que està gairebé enganxat a la necessitat elemental de la convivència humana. Per a Cicero és clar que, a més de l’interès personal, que cadascú es busca tot sol, hi ha un “interès” col·lectiu, sen-

se l’assoliment del qual cap dels interessos personals no pot prosperar. Era difícil ser més “pragmàtic” i fins i tot més “utilitarista” en un temps tan llunyà del nostre.

Cicero va sostenir, a més, una viva confrontació, plenament actual, amb un seu gran amic –per cert, riquíssim– l’epicuri Tit Pomponi Àtic, sobre la dedicació o compromís polític. Contra les doctrines epicúries, que rebutjaven la dedicació a la política per ser una font d’infelicitat, Cicero sostenia que fer política era un deure indefugible de cada persona: “la pàtria no ens va pas engendrar i criar sota d’una norma segons la qual ella no esperaria cap aportació de nosaltres i, com a servidora només dels nostres interessos, ens proporcionaria per al nostre oci un refugi segur i tranquil en un lloc

pacífic, sinó que ella ens prendria com a penyora al seu servei un gran nombre de les millors capacitats del nostre esperit, talent i saviesa i deixaria per a nosaltres al servei de l’interès privat les que li fossin sobrereres”.

És prou clar: primer ens devem a la col·lectivitat, la pàtria, i només ens queda per a la vida privada el que la pàtria no necessiti de nosaltres. Aquí el ciutadà contemporani se sent incòmode, perquè la cultura individualista del moment dóna prioritat absoluta a la lliure dedicació a si mateix per damunt de totes les coses; però això no fa menys modern Cicero, perquè justament la inhibició política de tantíssima gent, especialment la més preparada, afebleix el sistema polític, massa sovint servit per oportunistes de molt baixa preparació. I aquest és el darrer aspecte a remarcar: “Per això no és propi d’un savi prendre les regnes quan no pugui controlar els baixos i esverats impulsos del poble, ni d’un home lliure sofrir menyspreus en la disputa amb adversaris desmesurats i grollers o haver d’exposar-se a ofenses insuportables per a un savi; per tant, gairebé no hi ha una causa més justa perquè els homes bons, valents i generosos es posin al servei de la república que el fet de no subordinar-se als malvats i de no tolerar que aquests arribin a destruir la república fins al punt que ells mateixos ja no poguessin, si ho desitjaven, oferir la seva ajuda”.

Els homes savis, bons, valents i generosos són els qui principalment han de servir la comunitat per evitar que, sota un govern de malvats, sovint també incompetents, s’arribi a situacions que ja no tenen remei. El savi no pot esperar. L’intel·lectual s’ha de comprometre, diríem avui; per això Cicero ha estat reconegut –en registre teòric o com a defensor de la idea, i en registre pràctic com a polític que la volia realitzar– com el primer “intel·lectual políticament compromès”; intel·lectual, és clar, *avant la letre*. •

CICERO BLASMAVA LA INHIBICIÓ POLÍTICA DE MOLTA GENT, ESPECIALMENT LA MÉS PREPARADA, LA QUAL COSA AFEBLIA EL SISTEMA POLÍTIC